

NEET-noored ja noorte tööpuuduse vähendamine soolisest aspektist vaadatuna

Pirjo Turk, Praxise töö- ja sotsiaalpoliitika programmi külalisuurija

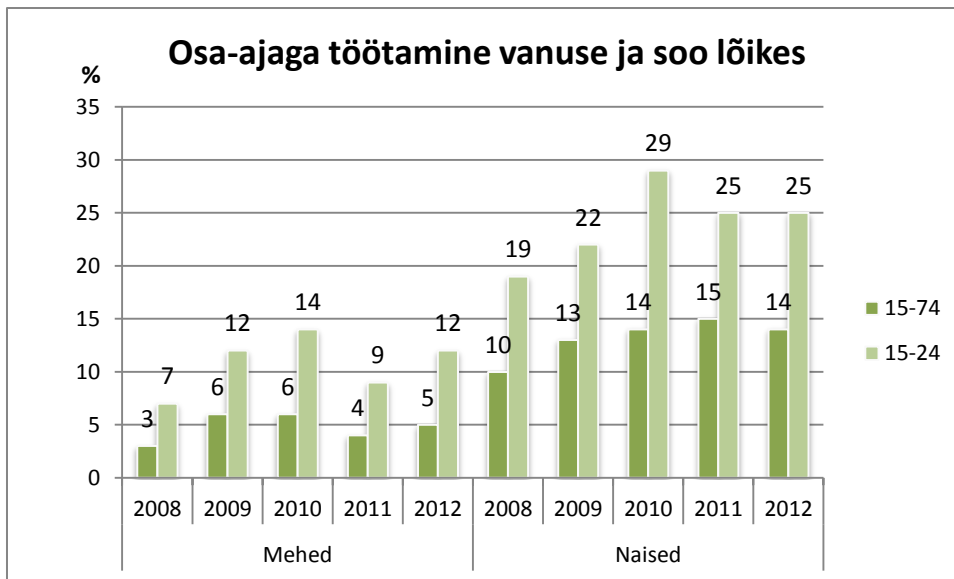
Viimastel aastatel on üha rohkem hakatud rääkima NEET-noortest ehk 15-29-aastastest, kes ei tööta, õpi ega osale ka mõnel koolitusel. Üks põhjustest, miks just need noored on tähelepanu alla sattunud, on tingitud majanduslangusest ning sellega kaasnenud kasvavast töötusest noorte seas. See mure pole omane vaid Eestile, vaid võib öelda, et suur osa Euroopast üritab leida ravimit, millega vähendada noorte tööpuudust ja mitteaktiivsust. Et see ravim oleks ka võimalikult mõjus, tuleb riskirühma puhul arvesse võtta mitmesuguseid tunnuseid. Kuigi pealtnäha võib tunduda, et noorte naiste ja meeste võimalused, mured ja kogemused tööturule sisenedes on ühesugused, näitavad uuringud ja analüüsid, et sugu mängib selle riskirühma sees suurt rolli. Järgnev artikkel annab ülevaate, millised on soolised erinevused NEET-noorte puhul, milline olukord on Eestis võrreldes Euroopa Liidu riikidega ning artikli lõpus on toodud ka mõned soovitusel, kuidas peaks Eesti edasi liikuma, et NEET-noorte olukorda võimalikult efektiivselt leevendada.

15-29-aastaseid noori, kellel ei olnud tööd, kes ei omandanud haridust ega osalenud ühelgi koolitusel, oli Kasearu ja Trummi (2013) analüüsi kohaselt 2011. aastal Eestis 13,4%¹. Euroopa Liidus oli 2011. aastal sama näitaja keskmiselt 15,4% (Eurostat 2012).

Noored on tööturule sisenedes varasemast enam haavatavad

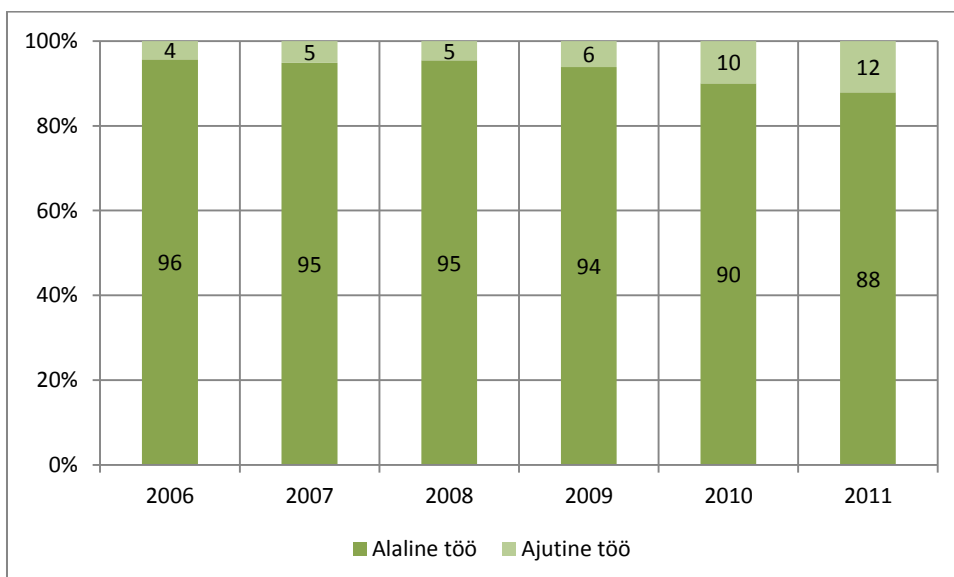
Kuigi Euroopa Liidus mõjutas majanduslangus negatiivsemalt meeste tööhõivet, on seal NEET-noorte osakaal kõrgem just noorte naiste seas (Plantenga, J. *et al* 2013). Tuginedes aga 2011. aasta Eesti tööjõu-uuringu andmetele, on Eestis NEET-noorte seas rohkem noormehi (Kasearu, Trumm 2013). Põhjuseks, miks noorte inimeste tööhõive on eriliselt kannatanud just hiljutise majanduskriisi ajal, peetakse paindlike töövormide suuremat levikut Euroopa Liidu liikmesriikides. Plantenga *et al* 2013 uuring väidab, et tööturule sisenemine on viimasel dekaadil muutunud palju ebakindlamaks. Hiljuti kooli lõpetanud noorte osakaal, kes töötavad oma esimeses töökohas vähem kui aasta, on võrreldes 10-15 aastat tagasi kooli lõpetanutega suurenenud kaks korda. Üheks põhjuseks, miks sellised muutused on aset leidnud, võib pidada asjaolu, et seoses majanduslangusega kasvas ajutiste, tähtjaliste töölepingute kasutamine. Euroopa Liidu keskmistele näitajatele tuginedes on noored naised tööturule sisenemisel haavatavamad, kuna töötamist alustatakse sageli nimelt ajutise lepingu ja osajaga töökohtades. Ka Eestis kasvas 15-24-aastaste naiste seas osalise koormusega töötamine oluliselt pärast 2008. aastat (vt ka Joonis 1). Kui 2008. aastal töötas osalise koormusega vähem kui iga viies 15-24-aastane naine, siis aastal 2012 töötas osalise koormusega juba iga neljas naine mainitud vanusrühmas. Ka 15-24-aastaste meeste puhul on osalise koormusega töötamine kasvanud, kuid üldiselt on see meeste puhul endiselt kaks korda madalam kui naiste seas (Statistikaameti elektrooniline andmebaas, 2013).

¹ Viimaste andmete puhul tuleb aga arvesse võtta, et mitteaktiivsete hulka arvestati vanemapuhkusel olevate noorte seast vaid need, kes enne puhkusele jäämist olid olnud töötus staatuses. Eurostati andmed kajastavad ka lapsepuhkusel olevaid 15-29-aastaseid.

Joonis 1. Osa-ajaga töötamine vanuse ja soo lõikes aastatel 2008-2012
Allikas: Statistikaamet

Plantenga *et al* 2013 uuringus on väidetud, et vaid 40% Euroopa Liidus elavatest noortest siseneb tööturule tähtajatu, püsiva lepinguga. Sagedamini sõlmivad tähtajatu lepingu tööandjaga aga just noormehed – seda nii pikemat aega silmas pidades (liikudes tähtajaliselt lepingult tähtajatule) kui ka kokkupuutes esimese tööandjaga. Neidude jaoks on sisenemine tööturule sagedamini ajutise loomuga ning töötatakse rohkem tähtajalise lepingu ning osaajaga. Ka Eestis on viimastel aastatel kasvanud 15-24-aastaste töötamine ajutistel töödel. Kui 2006. aastal töötas 15-24-aastaste seast vaid 4% ajutisel töö, siis 2011. aastal tegid kolm korda rohkem (12%) noori ajutist tööd (vt ka Joonis 2). See võib tingida aga pideva töökohtade vahetamise, millel on omakorda negatiivne mõju edasisele väljavaatele leida püsivam töö.

Joonis 2. 15-24-aastased palgatöötajad vastavalt töölepingu liigile.
Allikas: Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring 2006-2011

Madal haridustase ja õpingute katkestamine puudutab rohkem noormehi

Nagu eelnevalt mainitud, on Eestis risk langeda NEET-noore staatusesse pigem noormeestel. Kasearu ja Trummi (2013) analüüsile tuginedes võib öelda, et üks põhjus selleks on madalam haridustase. 15-24-aastastel NEET-noortel on enamasti põhi- või keskharidus ning 25-29-aastaste seas on vaid iga viies omandanud (rakendusliku) kõrghariduse. Võrreldes noormeestega on neidude seas rohkem kõrgema haridusega noori – näiteks 25–29-aastastest naissoost NEET-noortest on kõrgharidusega 23%, noormeestest aga vaid 14%. Ühest küljest on teada, et Eestis on naiste haridustase juba mitu kümnendit olnud kõrgem ning see väljendub ka NEET-noorte profiilides, teisalt võib see ehk viidata asjaolule, et kõrgharidusega mehe võimalus tööd leida on parem kui kõrgharidusega naisel. Eesti Rakendusüuringute Keskuse CentAR 2011. aastal tehtud uuring „Õpingute ebaõnnestumise kulud Eestis“ näitas, et meeste puhul toob kõrgem haridustase tööturul kaasa ka suurema palga (Anspal *et al* 2011). Tulles tagasi hariduse juurde, näitas sama uuring, et 2010. aastal oli peaaegu iga seitsmes 18-24-aastane noormees õpingud katkestanud. Kasearu ja Trummi (2013) analüüsist ilmnes aga, et risk NEET-noorte hulka kuuluda on üle 25-aastastel pelgalt põhiharidusega noortel. Seega tuleb arvesse võtta, et madal haridustase ja õpingute katkestamine suurendavad riski kuuluda NEET-noorte hulka ning need probleemid puudutavad rohkem noormehi.

Ka pikaajaline töötus iseloomustab 25–29-aastaste NEET-noorte puhul pigem mehi – kauem kui aasta on olnud töötu 42% meestest ja 25% naistest. Naiste seas on aga rohkem neid, kes pole kunagi töötanud ja on ilmselt kodused (Kasearu ja Trumm 2013). Nii Eesti kui ka Euroopa Liidu uuringud näitavad, et perekonna koosseis ja eriti laste olemasolu puudutab NEET-noorte puhul eelkõige naisi. Iseäranis madala kvalifikatsiooniga naised on töötuna enam alid alustama pereeluga, samal ajal kui noormehed üritavad pigem leida püsivat tööd. Ligipääs sotsiaalkaitsehüvitistele ja -teenustele, mis toetavad lapsevanemaks olemist, on erinevates Euroopa riikides sageli seotud püsiva ja pikaajalise töösuhtega, mida NEET-noortel (eriti naistel) aga tihtipeale pole olnud. Kuigi Eestis on ka mittetöötanud lapsevanemal õigus saada vanemahüvitist hüvitise alammäära ulatuses, võib eelneva töökogemusest väikelapse vanemal olla keeruline leida tööd pärast lapsega kodusolemist. Samuti tuleb arvestada, et lastehoid on enamikes kohalikes omavalitsustes tasuline, mistõttu ei pruugi noorel lapsevanemal olla võimalust seda teenust kasutada. Selle kõige tulemusena võib veelgi väheneda NEET-noore perspektiiv leida püsivat tööd. Ka Kasearu ja Trummi (2013) Eesti olukorda käsitlev analüüs jõudis järeldusele, et lapse sünd võib neidude puhul pikendada NEET-noore staatust.

Miks on põhjust muretseda?

NEET-noorte hulgas on küll palju selliseid 15-29-aastaseid, kes sooviksid püsivat tööd ning sellega oma ellu stabiilsust, kuid nende seas on ka nii-öelda seiklejaid, kes tulevad toime ka vabatahtlikku tööd tehes või kes tööotsimisel hoiduvad tööpakkumistest, mis ei vasta nende ootustele (Kasearu, Trumm 2013). Kui mõningal juhul on see olukord nende noorte vaba tahe, miks siis üldse muret tunda?

Viimastel aastatel on Euroopas vanuselagi, kust lõpeb noor ja algab täiskasvanu, üha enam tõusnud. Näiteks Itaalias ja Hispaanias käsitletakse NEET-noortena kuni 35-aastaseid

mittetöötavaid ja –õppivaid noori, kes elavad sageli koos vanematega (Kasearu, Trumm 2013). Just vanematega koos elamine on üks asjaolu, mis väljendab noorte iseseisvumise aeglustumist. Plantenga *et al.* 2013 väidavad, et Euroopa Liidu liikmesriikides kolivad neiud vanematekodust varem ära kui noormehed. Viimasel ajal on aga täheldatud, et kasvanud on selliste noorte arv, kes kolivad vanemate koju tagasi. See viitab sellele, et noored pole oma eluga iseseisvalt toime tulnud. Püsiva sissetuleku puudumine takistab noortel seega astumast iseseisvasse ellu. Ebastabiilsus ja iseseisva elu puudumine vähendab omakorda noorte soovi ja võimalusi alustada pereelu.

Õigus sotsiaalkaitsehüvitistele ja -teenustele eeldab paljudes riikides (k.a. Eestis) püsivat töölepingut. Nagu eelnevalt mainitud, on viimasel ajal noorte tööhõives (eriti naiste puhul) üha rohkem levinud ajutiste töövormide kasutamine. Ka Eestis on viimastel aastatel hakatud tähtajalisi lepinguid rohkem kasutama. Samas võib tähtajalisi töölepinguid olla mitut tüüpi – näiteks töövõtuleping, mis allub võlaõigusseaduse sätetele või ka tähtajaline tööleping, mida reguleerib töölepinguseadus. Võlaõigusseaduse erinevate lepinguvormide puhul on tööandjal väiksem kohustus tagada erinevaid sotsiaalseid garantiisid. Näiteks töövõtulepingu puhul pole töötajal õigust puhkusele ega puhkusetasule. Samuti ei ole sarnaselt töölepinguseadusele võlaõigusseaduses reguleeritud tööaeg ega ka kohustus maksta miinimumpalka. Ka õigus töötuskindlustushüvitisele sõltub Eestis töötuskindlustusmaks maksmise pikkusest. Töötuskindlustushüvitisele on õigus vaid juhul, kui inimene on töötanud (ning maksnud töötuskindlustushüvitist) 12 kuud viimase kolme aasta jooksul ning töösuhte lõppemine ei olnud vabatahtlik ega toimunud kokkuleppel tööandjaga.

Eelnevalt kirjeldatud Euroopa Liidu kogemus näitas, et üha vähem jäävad noored (ja just neiud) pidama oma esimese töö juurde. Seega töötatakse erinevates töökohtades ja ajutisemal alusel, mistõttu 12-kuise töötuskindlustustaaži täitumine võib olla aeganõudvam.

Eestis napib kahjuks statistikat selle kohta, kui palju kasutatakse eri vanuserühmades mingit tüüpi töölepinguid (tööleping, töövõtuleping, käsundusleping). Samas on töötajatel vastavalt lepingutüüpidele erinevad sotsiaalsed garantiid.

Soo arvestamine aitab leida sobivamaid lahendusi

Puuduliku statistika tõttu võib jääda märkamata, et hoolimata ühisest hüppelauast tulevikku ei pruugi kõigile inimrühmadele olla edasiminekuks tagatud võrdsed võimalused. Selleks et NEET-noori selle kummalise lühendiga „templist“ vabastada, tuleb pidevalt analüüsida, millised on rühmasisesed erinevused nii soolisest, hariduse kui ka näiteks emakeele aspektist. Näiteks tulles tagasi eelnevalt kirjeldatud töölepingutüüpide erinevuste juurde, võib öelda, et põhjalikum statistika lubaks analüüsida, millised on neidude ja noormeeste sotsiaalsed garantiid tööturule sisenedes. Seega tuginedes statistikale ning kujundades meetmeid NEET-noorte soolist aspekti silmas pidades, on võimalik meetmete mõju tõhustada (Lodovici, Patrizio 2013).

Naiste passiivsus tööturul ning kuulumine NEET-rühma on tihti seotud hoolduskoormuse ja muude perega seotud kohustustega. Varajane lapsesaamine võib raskendada noore töökogemusega naise võimalusi tööturule siseneda või haridust jätkata veelgi, mistõttu tuleb NEET-noortele suunatud meetmete puhul arvesse võtta ka vajadust pakkuda noortele lapsehoiuvõimalust. Paljudes heaoluriikides pole võõras ka mõte toetada varastes kahekümnendates lapse saamist. Nii Soomes kui ka Saksamaal ei räägita vaid töö- ja pereelu ühitamisest, vaid ka töö-, pere- ja koolielu ühitamisest, kuna bioloogiliselt võttes on lapse saamine (nii lapsele kui ka emale) tervislikum varasemas eas, kõrgkooliealisena. Seetõttu on mitmed ülikoolid korraldanud üliõpilastele ka lastehoiu (ka Tallinna Ülikoolis on üliõpilastest

lapsevanematele loodud lastehoid). Seda võib näha ka NEET-nooreks kujunemist ennetava teenusena, kuna noorel ei pruugi sel juhul lapse saamise tõttu kõrgkool päris pooleli jääda. Seega on meetmetel, mis toetavad töö- ja pereelu ühitamist ja aitavad kaasa koolist tööle üleminekul, oluline roll ka NEET-noorte seas sooliste erinevuste vähendamisel (Plantenga *et al* 2013).

Lisaks ennetavatele meetmetele, mille eesmärk on vähendada kooli katkestanute arvu, tuleb hariduses tähelepanu pöörata ka sooliste stereotüüpide ja haridusliku segregatsiooni vähendamisele. Ei tasu unustada, et majanduskriisil oli Eestis tähelepanuväärne sooline mõõde. Kuivõrd majanduslanguse ajal kannatasid kõige enam peamiselt meeste poolt hõivatud sektorid (ehitus, kinnisvara), suurenes rekordiliselt ka meeste tööpuudus.

Eestis on võetud eesmärgiks juurutada teadmuspõhist noortepoliitikat. Nagu eelnevast kirjatükist lugeda sai, on põhjused, miks noor ei tööta ega õpi, soolises lõikes sageli erinevad. Seega on väga oluline, et teadmuspõhise noortepoliitika kujundamisel analüüsitaks soolisi erinevusi ja kasutataks soolises lõikes indikaatoreid.

Kasutatud kirjandus:

Anspal, S., Järve, J., Kallaste, E., Kraut, L., Räis, ML., Seppo, I. (2011) Õpingute ebaõnnestumise kulud Eestis. Eesti Rakendusuuringu Keskus CENTAR
<http://www.centar.ee/uus/wp-content/uploads/2011/03/2012.03.29-%C3%95pingute-eba%C3%B5nnestumise-kulud-Eestis-l%C3%B5plik-l%C3%BChiversioon.pdf>

Kasearu, K., Trumm, A. (2013) NEET – „Noored, kellega keegi ei arvesta ja kes kuskil ei käi“? Poliitikaülevaade 5/2013
http://www.entk.ee/sites/default/files/08_46_56_300_Poliitikaylevaade_5.pdf

Lodovici, M.S., Patrizio M. (2013). „The conditions of unemployed young women and men in the European Union“ in report The advantages of a gender-sensitive approach to tackle youth unemployment.
<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201305/20130508ATT65792/20130508ATT65792EN.pdf>

Plantenga, J., Remery, C., Samek Lodovici, M. (2013) Starting Fragile Gender Differences In The Youth Labour Market. European Commission http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130902_starting_fragile_report_2013_en.pdf

Statistikaameti elektrooniline andmebaas (2013) <http://www.stat.ee>